

ธัมมัญญกถา*

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ศ.ดร.

=====

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

อสาทเสน ธมฺเมน

สเมน นยตี ปเร

ธมฺมสฺส คฺตุโต เมธาวิ

ธมฺมญฺโจิติ ปวฺจจตีติ ฯ

(ขุ.ธ.(บาลี) ๒๕/๒๕๗/๖๑)

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัยนาพระธรรมเทศนาในธัมมัญญกถาว่าด้วยผู้
เที่ยงธรรม ฉลองพระเดชพระคุณพระดับพระปัญญาบารมี อนุรูปแต่พระราชกุศลทักษิณ
านุประทาน ที่สมเด็จพระบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงบำเพ็ญ
เนื่องในพระราชพิธีฉัตรมงคล สมโภชศุภวารโศกสบรมราชาภิเษกที่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ
เป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ ๙ แห่งบรมราชจักรีวงศ์ โดยอุดมสุขสิริสวัสดิ์ ปราศจากภัย
พิบัติอุปัทวันตราย จนกระทั่งได้เป็นพระมหากษัตริย์ ผู้สวดยราชย์ยาวนานที่สุดในโลกที่ยัง
มีพระชนม์ชีพอยู่ในปัจจุบัน การบำเพ็ญพระราชกุศลครั้งนี้สืบเนื่องจากการที่ทรง
พระอนุสรณ์ถึงพระราชคุณูปการแห่งพระบรมราชบุพการี สมเด็จพระบูรพมหากษัตริยา
ธิราชเจ้า ในพระบรมราชจักรีวงศ์ทุกพระองค์ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการ

* พระพรหมบัณฑิต(ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์ กรรมการมหาเถรสมาคม
เจ้าคณะภาค ๒ เจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย รับพระราชทานถวาย ในการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวันฉัตรมงคล
ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง วันที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๕๖

พระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุประทาน ซึ่งเป็นการสักการบูชาส่วนบุรพภาค แห่งการพระราชพิธีฉัตรมงคล ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ด้วยพระราชหฤทัยที่มั่นคงอยู่ในพระกตัญญูกตเวทิตาธรรม เป็นการนำให้คนไทยทั้งชาติได้เห็นคูปุคคลที่หาได้ยากในโลก ทั้งสองฝ่าย คือ ฝ่ายบุพการีบุคคล ผู้ทำคุณไว้ก่อนกับกตัญญูกตเวทิตุบุคคล ผู้รู้คุณและตอบแทนคุณ สอดคล้องต้องพุทธภาษิตที่ว่า “โย จ บุพพการี โย จ กตญญูกตเวทิติ อิม โข ภิกขเว เทว ปุคฺคฺลา ทฺลลภา โลกฺสมิ”¹ แปลความว่า “บุพการีบุคคล ๑ กตัญญูกตเวทิตุบุคคล ๑ นี้เป็นคูปุคคลที่หาได้ยากในโลก”

พระบรมราชบุพการีบุคคล คือ สมเด็จพระบรมมหากษัตริยาธิราชเจ้าแห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ทุกพระองค์ได้ทรงมีพระราชคุณูปการแก่ประเทศชาติพระศาสนาและพระบรมราชจักรีวงศ์อย่างไพศาล ได้ทรงอภิบาลบริหารสยามรัฐให้อำรงความเป็นเอกราชาติปัตย์วัฒนาสถาพรต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยการที่ทรงดำรงมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรม กล่าวคือทรงใช้พระราชธรรมกำกับการใช้พระราชอำนาจให้อยู่ในขอบเขตของความพอดี ดังมีหลักฐานปรากฏชัดว่า พระมหากษัตริย์ในอดีตไม่ได้ทรงใช้พระราชอำนาจตามความพอพระราชหฤทัยส่วนพระองค์ แต่ทรงถือธรรมคือความถูกต้องเป็นใหญ่ ทรงเป็นธรรมาธิปไตยตามนัยพระบาลีแห่งจกัถวัตตีสสูตรที่ว่า “ธมฺมเยว นิสฺสาย ธมฺมํ สกฺกโรนฺโต ธมฺมํ ครุจโรนฺโต”² เป็นต้น แปลความว่า “อาศัยธรรมเท่านั้น สักการะธรรมเคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม ยำเกรงธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่” ดังจะเห็นได้ว่า เมื่อพุทธศักราช ๒๔๓๖ สมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ได้พระราชทานพระบรมราโชวาทแก่เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ พระราชโอรส มีข้อความตอนหนึ่งซึ่งขอรับพระราชทานอัญเชิญมา ณ ที่นี้ว่า “การที่เป็นพระเจ้าแผ่นดินไม่ใช่สำหรับมังมี ไม่ใช่สำหรับคุมเหงคนเล่นตามชอบใจ มิใช่เกลียดไว้แล้วจะได้แก้เผ็ด มิใช่เป็นผู้สำหรับจะกินนอนสบาย...

¹ งาม.ทุก (บาลี) ๒๐/๑๒๐/๘๓.

² งาม.ตีก. (บาลี) ๒๐/๑๔/๑๐๔.

เป็นเจ้าของแผ่นดินสำหรับแต่เป็นคนจนและเป็นคนที่อดกลั้นต่อสุขต่อทุกข์ อดกลั้นต่อความรักและความชัง อันจะเกิดฉิวขึ้นมาในใจหรือมีผู้ยุยง เป็นผู้ปราศจากความเกียจคร้าน... และเป็นผู้ป้องกันความทุกข์ของราษฎรซึ่งอยู่ในอำนาจปกครอง”

ตลอดเวลากว่าหกทศวรรษที่ผ่านมา นับแต่สมเด็จพระบรมปิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐได้ทรงประกาศสัจจวาจาเป็นพระปฐมบรมราชโองการเมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓ ว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” สมเด็จพระบรมปิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐได้ทรงรักษาพระสัจจวาจาขึ้นด้วยการดำรงมั่นอยู่ในรัฐธรรมาภิบาลนโยบายแบบธรรมาธิปไตยตลอดมา นับได้ว่าทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรมผู้เที่ยงธรรม ตามนัยแห่งพระบาลีนิกเขปบทที่รับพระราชทานยกขึ้นไว้ ณ เบื้องต้นว่า “อสาทเสน ธมฺเมน สเมน นยตีปร”³ เป็นต้น แปลความว่า “ผู้มีปัญญา ตัดสินผู้อื่นโดยรอบคอบ โดยธรรม สม่่าเสมอ มีธรรมคุ้มครอง ย่อมได้รับสมญาว่า ผู้เที่ยงธรรม”

ขอรับพระราชทานถวายวิสัยเห็นว่า ผู้ปกครองต้องมีความสามารถในการครองตน ครองคนและครองงาน พระบรมศาสดาได้ประทานแนวนโยบายในการครองคนไว้ว่า “นิคฺคณฺเห นิคฺคหารหํ ช่มคนทีควรช่ม ปคฺคณฺเห ปคฺคหารหํ ยกย่องคนทีควรยกย่อง”⁴ หมายความว่า การปกครองคนที่มีประสิทธิภาพจะต้องมีระบบการให้รางวัลและการลงโทษที่เป็นธรรม กล่าวคือ ผู้ทำงานดีควรได้รับรางวัล ผู้ทำทุจริตประพฤติมิชอบควรได้รับการลงโทษ การให้รางวัลและการลงโทษต้องเป็นธรรมคือ เป็นไปตามกฎหมายหรือระเบียบแบบแผนที่วางไว้ โดยปราศจากอคติหรือความลำเอียง ๔ ประการ คือฉันทาคติ ลำเอียงเพราะรัก โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลง ภยากติ ลำเอียงเพราะกลัว

³ ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๒๕๗/๖๑.

⁴ ขุ.ชา.จตตาทิส. (บาลี) ๒๗/๑๙/๔๒๘.

ดังนั้น ผู้ปกครองที่รู้ว่าตนเองกำลังกริ้วโกรธผู้ใดอย่างหนักไม่ควรด่วนตัดสินลงโทษผู้นั้นอย่างหุนหันพลันแล่น ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดภัยอันตรายโทสาคติ ดังพระบาลีในสุมังคลชาดกว่า “ ฤๅสมหิ กุฑโรติ อเปกขิยาน น ตาว ทณฺฑํ ปนเยยย อิสฺสโร ”⁵ เป็นต้น แปลความว่า “ ผู้เป็นใหญ่รู้ตัวว่า กำลังโกรธจัด ไม่พึงลงโทษคนอื่น... เมื่อใด เขารู้ว่าจิตใจของตนผ่องใส พึงใคร่ครวญความผิดที่ผู้อื่นทำไว้ พึงพิจารณาให้เห็นแจ่มแจ้งด้วยตนเองว่า นี่เป็นประโยชน์ นี่ไม่เป็นประโยชน์ เมื่อนั้น จึงลงโทษบุคคลนั้น ๆ ตามสมควร ”

ผู้ปกครองที่เที่ยงธรรมยอมให้รางวัลหรือลงโทษผู้อื่นด้วยความรอบคอบคือพิจารณาอย่างรอบด้านแล้วจึงวินิจฉัยตัดสินว่าควรให้รางวัลหรือลงโทษอย่างไร ซึ่งต่างจากผู้ไม่เที่ยงธรรมที่มักฟังความข้างเดียวแล้วปักใจเชื่อตามข้อมูลที่ได้มาเพียงเล็กน้อยนั้น พฤติกรรมของผู้ที่ฟังความข้างเดียวแล้วด่วนสรุปยอมไม่ต่างจากกรณีของคนตาบอดคลำช้างที่พระพุทธเจ้าตรัสเล่าไว้ในปฐมกัณฐกสูตร⁶ ซึ่งขอรับพระราชทานนำมาสาธกดังต่อไปนี้

ในอดีตกาลนานมาแล้ว พระราชาพระองค์หนึ่งเรียกราชบุรุษคนหนึ่งให้หาช้างมาให้คนตาบอดแต่กำเนิดเก้าคนลองสัมผัสดู คนตาบอดเหล่านั้นต่างใช้มือลูบคลำอวัยวะต่างๆ ของช้าง แล้วกำหนดว่า ช้างเป็นอย่างนี้ เมื่อถูกพระราชตราตรัสถามว่า ช้างเหมือนอะไร (๑) คนตาบอดที่คลำศีรษะช้างกราบทูลว่า “ ช้างเหมือนหม้อน้ำ ” (๒) คนที่คลำใบหูกราบทูลว่า “ ช้างเหมือนกระดิ่ง ” (๓) คนที่คลำงากราบทูลว่า “ เหมือนเสาหลักเมือง ” (๔) คนที่คลำหางกราบทูลว่า “ เหมือนงอนไถ ” (๕) คนที่คลำลำตัวกราบทูลว่า “ เหมือนฉางข้าว ” (๖) คนที่คลำเท้ากราบทูลว่า “ เหมือนเสาเรือน ” (๗) คนคลำหลังกราบทูลว่า “ เหมือนครกตำข้าว ” (๘) คนคลำโคนหางกราบทูลว่า “ เหมือนสาก ” (๙) คนที่คลำปลายหางกราบทูลว่า “ เหมือนไม้กวาด ” ผลปรากฏว่าคนตาบอดแต่ละคนรับข้อมูลด้านเดียวแล้วก็มีอุปาทานคือ ความยึดมั่นถือมั่นว่า ตนเท่านั้นถูกต้อง คนอื่นผิด จึงเกิดการทะเลาะทุ่มเถียงกัน

⁵ ขุ.ชา.อฏฐก. (บาลี) ๒๗/๒๗/๑๘๖.

⁶ ขุ.อุ. (บาลี) ๒๕/๕๔/๑๙๐.

การรับข้อมูลเพียงด้านเดียวแล้วด่วนสรุปว่าความเห็นของตนถูกต้องเช่นนี้เรียกว่า **เอ็กซ์สวาท** แปลว่า มองมุมเดียว การมองมุมเดียวมักนำไปสู่ความคิดเห็นแบบสุดโต่ง ซึ่งเป็นที่มาของความขัดแย้งของคนในสังคม ทั้งนี้เพราะพวกเอ็กซ์สวาทมักยึดถือว่าฝ่ายตนเท่านั้นถูกต้อง ฝ่ายอื่นผิดหมด ไม่ยอมฟังฝ่ายอื่นที่คิดต่างออกไป สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่สอนพุทธบริษัทให้ยึดติดกับทัศนะแบบเอ็กซ์สวาท ตรงกันข้าม ทรงสอนพุทธบริษัทให้เป็น **วิรัชชวาท** คือมองให้รอบด้านหรือมองหลายมุม ทั้งนี้ เพราะเหตุผลที่ว่าเรื่องเดียวกัน เมื่อมองในมุมหนึ่งอาจเป็นคุณ แต่พอมองในมุมอื่นอาจเป็นโทษก็ได้ เหมือนยารักษาโรคมีสรรพคุณดีในการรักษาโรคก็จริง แต่อาจมีผลข้างเคียงเป็นอันตรายแฝงมาด้วยก็ได้ พุทธบริษัทจึงต้องศึกษาวิธีมองโลกแบบวิรัชชวาทตามรอยบาทของพระศาสดา ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ในสุกสูตตราว่า “**เอตถปิ โข อหิ มาณว วิชชาโท นาหเมตถ เอกสวาโท**”⁷ แปลความว่า “มาณพ ในกรณีนี้ เราเป็นวิรัชชวาท มิใช่เอ็กซ์สวาท”

การมองโลกแบบเอ็กซ์สวาทคือมองด้านเดียวมักสร้างความขัดแย้งในสังคม ส่วนวิรัชชวาทหรือการมองโลกจากหลายมุมมองทำให้เกิดสันติภาพในโลก เพราะวิรัชชวาททำให้เป็นคนรอบคอบด้วยการฟังความรอบด้าน คือฟังทั้งฝ่ายเสนอและฝ่ายค้านแล้วหาบทสรุปที่เป็นทางสายกลาง วิรัชชวาทช่วยปรับความคิดของคนให้อุดทนและยอมรับความแตกต่างได้ เหมือนคนตาดีที่มองได้รอบด้านย่อมเข้าใจว่าทำไมคนตาบอดจึงบรรยายรูปลักษณะของช้างแตกต่างกันไป วิรัชชวาททำให้เกิดการยอมรับว่าคนเรามีสิทธิ์คิดต่างกันได้ ความแตกต่างจึงไม่จำเป็นต้องนำไปสู่ความแตกแยก ยิ่งไปกว่านั้น การมองโลกแบบวิรัชชวาทช่วยให้คนเรามองข้ามความบกพร่องของคนอื่นโดยมุ่งแต่มองด้านดีของเขา ดังคำประพันธ์ที่ว่า “**เขามีส่วนเลวบ้างก็ช่างเขา จงเลือกเอาส่วนที่ดี เขามีอยู่ เป็นประโยชน์โลกบ้าง ยังหวาดู ส่วนที่ชั่ว อย่าไปรู้ ของเขาเลย จะหาคน มีดี โดยส่วนเดียว อย่ามัวเที่ยวค้นหา สหายเอ๋ย เหมือนเที่ยวหา หนวดเต่า ตายเปล่าเลย ฝึกให้เคย มองแต่ดี มีคุณจริง**”

⁷ ม.ม. (บาลี) ๑๓/๔๖๓/๔๕๕.

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงเป็นศูนย์รวมดวงใจของคนไทยทั้งชาติ เพราะทรงยึดหลักวิถีชาวท้าวจึงเป็นพระมหากษัตริย์ของพสกนิกรทุกหมู่เหล่า คือ ทุกเชื้อชาติ ทุกศาสนา ทุกภาษาและทุกวัฒนธรรม ทรงเป็นผู้ผดุงความยุติธรรมในบ้านเมือง เพราะทรงยึดธรรมเป็นใหญ่ เป็นธรรมาธิปไตย ทรงพระราชวินิจฉัยโดยรอบคอบตามกฎหมายเกณฑ์กติกาที่วางไว้ จึงทรงเป็นอัมมัญญะคือพระมหากษัตริย์ผู้เที่ยงธรรม ดังรับพระราชทานถวายวิสาขนามา

วาระแห่งพระราชพิธีฉัตรมงคลนี้เป็นวโรกาสที่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐจะได้ทรงพิจารณาเห็นพระราชธรรมที่มีอยู่ภายในพระองค์แล้วเกิดพระปิติโสมนัสในพระราชหฤทัย ตามนัยแห่งพระบาลีในมหาหังสชาดกที่ว่า “**อิจเจเต กุสเล ธมเม จิตे ปสฺสามิ อุตฺตนิ**”⁸ เป็นต้น แปลความว่า “เราพิจารณาเห็นราชธรรมที่มีอยู่ในตนเหล่านี้ แต่นั้นปิติและโสมนัสมิใช่น้อย ย่อมเกิดมีแก่เรา”

ขออำนาจพระราชกุศลทักษิณานุประทาน ที่สมเด็จพระบรมพิตร พระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงบำเพ็ญพระราชอุทิศแด่พระบรมราชบุพการี จงสัมฤทธิ์เป็นอัญญวิบากสุขสมบัติ เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขสมบูรณ์แด่พระบรมราชบุพการี สมตามพระราชเจตนาอุทิศ ทุกประการ

ขออำนาจแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย ได้โปรดอภิบาลรักษา สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ทั้งสองพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ และสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ สยามมกุฎราชกุมาร พระราชธิดา พระบรมวงศานุวงศ์ ให้ทรงพระเกษมสำราญ เจริญพระชนม์ยืนนาน พระราชเดชานุภาพแผ่ไพศาล ทรงอภิบาลรักษาประเทศชาติ พระพุทธศาสนา พระบรมราชจักรีวงศ์ ตลอดถึงพสกนิกรทุกหมู่เหล่า ให้สุขเกษมสำราญ เจริญยิ่งใหญ่ไพศาล ตลอดจรรีฎิติกาล

⁸ ขุ.ชา.อสิตี. (บาลี) ๒๘/๑๗๗/๗๒.

สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ อิทํ ผลํ
เอตฺตสฺมิ รตนตฺยสฺมิ สมฺปสาทนเจตฺโส

ขอผลที่ตั้งปณิธานนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ แต่สมเด็จ
บรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า ผู้มีพระราชมนัสเปี่ยมด้วยศรัทธาในพระรัตนตรัย
สมพระบรมราชประสงค์ทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสาขนา พระธรรมเทศนาในธัมมัญญกถา ฉลองพระเดชพระคุณ
ระดับพระปัญญาบารมี ยุติลงคงไว้แต่เพียงเท่านี้

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้.

ขอถวายพระพร

บริเวณป้ายหน้ามหาวิทยาลัย

พลธัมมกถา*

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ศ.ดร.

=====

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

จตุตถาริมาณี ภิกฺขเว พฺลანი กตฺมานิ จตุตถาริ ปญฺญาพลํ วิริยพลํ อนวชฺชพลํ
สงฺคหฺพลนฺติ

(อ.นวก. (บาลี) ๒๓/๕/๓๐๐)

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนาในพลธัมมกถา ว่าด้วยธรรม
ที่เป็นกำลัง ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี อนุรูปแต่พระราชกุศลบุญราศี
ทักษิณานุประทาน อันสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ
ทรงบำเพ็ญให้เป็นไปเนื่องในวันปิยมหาราช ซึ่งเป็นโอกาสกษัตริย์สมัย คล้ายวันเสด็จสวรรคต
ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การบำเพ็ญ
พระราชกุศลครั้งนี้สืบเนื่องจากการที่ทรงพระอนุสรณ์ถึงพระราชคุณูปการอันยิ่งใหญ่ที่
สมเด็จพระบรมอัยกาธิราชเจ้า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช
ทรงมีต่อพสกนิกรชาวไทยและประเทศชาติเป็นอเนกอนันต์ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

* พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์ กรรมการมหาเถรสมาคม
เจ้าคณะภาค ๒ เจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์-
ราชวิทยาลัย รับพระราชทานถวาย ในการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญกุศลวันปิยมหาราช ณ พระที่นั่ง
อมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง วันพุธที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖.

ให้ตั้งการพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุประทาน ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ แทนพระองค์ พร้อมด้วยพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ พระวรชายาฯ เพื่อทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุประทาน พระราชอุทิศถวายแด่สมเด็จพระบรมอัยกาธิราชเจ้า พระองค์นั้น ด้วยกำลังแห่งพระกตัญญูกตเวทิตาธรรม สมดังพุทธภาษิตที่ว่า “สปปุริสภูมิ ยทิท กตญุตตา กตเวทิตา”¹ ความกตัญญูรู้คุณและกตเวทิตอบแทนคุณเป็นคุณธรรม พื้นฐานของคนดี”

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ เมื่อยังทรงพระเยาว์ จึงต้องมีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในเบื้องต้นจนกระทั่งทรงบรรลุนิติภาวะ นับว่าทรงขึ้นครองราชย์โดยปราศจากฐานพระราชอำนาจที่มั่นคง แต่ก้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่ให้ลุล่วงไปด้วยดีด้วยกำลังแห่งพระอุตสาหะวิริยะ และพระปรีชาสามารถ ตลอดระยะเวลา ๔๒ ปีที่ดำรงอยู่ในราชสมบัติ ได้ทรงมีพระราชคุณูปการแก่ประเทศชาติ พระศาสนาและพระบรมราชจักรีวงศ์อย่างไพศาล ได้ทรงอภิบาลบริหารสยามรัฐให้ดำรงความเป็นเอกราชอธิปไตยรอดพ้นวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ในสมัยที่ประเทศมหาอำนาจซึ่งเข้มแข็งกว่าได้ใช้กำลังเข้าครอบงำเอกราชอธิปไตยของประเทศที่อ่อนแอกว่าดังที่เกิดกับประเทศใกล้เคียงจำนวนมากในยุคนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสามารถนำพาประเทศชาติให้รอดพ้นจากการสูญเสียดเอกราชอธิปไตยมาได้ด้วยวิเทโศบายและรัฐประศาสน์นโยบายอันยอดเยี่ยม

ในด้านวิเทโศบายหรือนโยบายด้านการต่างประเทศ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้พระปรีชาสามารถและพระบารมีส่วนพระองค์สร้างสัมพันธไมตรีอันดีกับนานาอารยประเทศจนสามารถทำให้ประเทศไทยให้เป็นที่ยอมรับนับถือในประชาคมโลก พระองค์ทรงเอาชนะใจชาวโลกด้วยกำลังแห่งธรรมวิชัยคือชนะด้วยธรรม ตามนัยแห่งพระ

¹ อก.ทก.(บาลี) ๒๐/๓๓/๖๑.

บาลีในราโชวาทชาดกที่ว่า “อกุโธเรน ชเน โกรธ อสารุํ สารุณา ชินะ”² เป็นต้น แปลความว่า “พึงชนะคนโกรธด้วยการไม่โกรธตอบ พึงชนะคนไม่ดีด้วยความดี พึงชนะคนตระหนี่ด้วยการให้ พึงชนะคนพูดเหลวไหลด้วยคำสัตย์”

การที่ประเทศไทยได้รับการยอมรับนับถือในประชาคมโลกในสมัยนั้นก็เพราะพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินรัฐประศาสนโยบายอันยอดเยี่ยมด้วยการปฏิรูปกิจการแผ่นดินในทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในด้านการศึกษา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ มานุษยวิทยา การพัฒนาสังคมและการสื่อสาร ซึ่งเป็นผลงานที่ทำให้องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือองค์การยูเนสโกได้ประกาศยกย่องพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้เป็นบุคคลสำคัญของโลก

การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระปิยมหาราชคือมหาราชผู้เป็นที่รักของพสกนิกรชาวไทยและเป็นบุคคลสำคัญของโลกก็ด้วยเหตุที่ทรงมีพลธรรม ๔ ประการเป็นเครื่องส่งเสริมการดำเนินวิเทโศบายและรัฐประศาสนโยบาย ตามนัยแห่งพระบาลีนิคมเขปบทที่รับพระราชทานยกขึ้นไว้ ณ เบื้องต้นว่า “จตตาริมาณี ภิกขเว พลาณี”³ เป็นต้น แปลความว่า “ภิกษุทั้งหลาย กำลัง ๔ ประการเหล่านี้ ๔ ประการเป็นไฉน คือ ปัญญาพละ กำลังปัญญา ๑ วิริยพละกำลังความเพียร ๑ อนวัชชพละ กำลังการงานไม่มีโทษ ๑ สังคหพละ กำลังการสงเคราะห์ ๑”

ขอรับพระราชทานถวายวิสัชนาต่อไปว่า พลธรรมหรือธรรมที่เป็นกำลังทั้ง ๔ ประการคือ กำลังปัญญา กำลังความเพียรหรือกำลังใจ กำลังการงานไม่มีโทษหรือกำลังสุจริต กำลังการสงเคราะห์หรือกำลังบริวาร สามารถช่วยให้บุคคลเอาชนะอุปสรรคศัตรูและผ่านพ้นอันตรายทั้งปวงได้ ทั้งนี้เพราะปัญญาพละหรือกำลังปัญญาทำให้เกิดความรู้เท่าทันสถานการณ์รอบด้าน ความรู้เท่าช่วยในการป้องกัน ความรู้ทันช่วยในการแก้ไข ดังนั้น ปัญญาจึงช่วยป้องกันภัยที่จะตามมา สมดังพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า “สงฺเกยฺย

² ขุ.ชา.ทุก.(บาลี) ๒๗/๒/๓๘.

³ อง.นวก.(บาลี) ๒๓/๕/๓๐๐.

สงกิตพพานิ รกเขยยานาคต์ ภัย”⁴ แปลความว่า “พึงระแวงสิ่งทีควรระแวง พึงระวังภัย
ในอนาคต” สอดคล้องกับคำของนักปราชญ์ที่ว่า “ รู้เขา รู้เรา รบร้อยครั้ง ชนะร้อยครั้ง”

ประการที่สอง วิริยพละ หมายถึง กำลังความเพียรหรือกำลังใจของบุคคลผู้ที่ไม่ยอม
แพ้แก่อุปสรรคภัยอันตรายทั้งปวง แม้เขาจะล้มลงไปบ้าง กำลังใจจะพาให้ลุกขึ้นสู้ต่อไป
ตามคติที่ว่า “ล้มเพราะก้าวไปข้างหน้าดีกว่ายืนสงออยู่กับที่” สมดังพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า
“วสายเมถว บุริโส ยาว อตถสส นิปปทา”⁵ แปลความว่า “เกิดเป็นคนต้องพยายาม
เรื่อยไปจนกว่าจะได้สิ่งที่ปรารถนา”

ประการที่สาม อนวัชชพละ หมายถึงกำลังแห่งความสุจริตเพราะปฏิบัติหน้าที่ได้ดี
ไม่มีโทษหรือข้อบกพร่อง กำลังแห่งความสุจริตเป็นเกราะกำบังที่ช่วยป้องกันภัยจากการ
ว่าร้ายและการปองร้าย สมดังโคลงสุภาษิตพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ว่า

ความรู้คู่เปรียบด้วย กำลัง ภายแธ
สุจริตคือเกราะบัง ศาสตร์พ้อง
ปัญญาประดุจดั่ง อาวุธ
กมุสตีต่างโล่ป้อง อาจแกล้วกลางสนาม

ประการที่สี่ สังคหพละ หมายถึงกำลังการสงเคราะห์หรือกำลังบริวารที่เกิดจาก
การสงเคราะห์อนุเคราะห์คนอื่นด้วยน้ำใจ สมดังสุภาษิตที่ว่า “บริวารมาเพราะน้ำใจมี
บริวารหนีเพราะน้ำใจลด บริวารหมดเพราะน้ำใจแห้ง” สอดคล้องต้องตามพุทธภาษิตที่ว่า
“ทพมานอ ปิโย โหติ”⁶ ผู้ให้ยอมเป็นที่รัก ทท มิตตานิ คนถติ”⁷ ผู้ให้ยอมผูกใจมิตรไว้ได้”

⁴ ชุ.ชา.จตุกก.(บาลี) ๒๗/๔๔/๑๐๒.

⁵ ส.ส.(บาลี) ๑๕/๒๕๔/๒๗๑.

⁶ อง.ปญจก.(บาลี) ๒๒/๓๕/๓๕.

⁷ ส.ส.(บาลี) ๑๕/๒๕๖/๒๕๙.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงอภิบาลบริหารสยามรัฐให้อำรงรักษาความเป็นเอกราชอธิปไตยไว้ได้ก็ด้วยการที่ทรงดำรงมั่นอยู่ในพลธรรมทั้งสี่ประการ กล่าวคือ พระองค์ทรงมีพระปัญญาพละคือกำลังปัญญาที่เกิดจากการขวนขวายศึกษาเล่าเรียนวิทยาการทุกแขนงทั้งในภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ แม้ขณะที่ยังเป็นยุวกษัตริย์ก็ทรงเข้าร่วมในการประชุมเสนาบดีและทรงเรียนรู้ข้อราชการต่าง ๆ จากการกราบบังคมทูลของผู้สำเร็จราชการแผ่นดินอยู่เสมอ ในขณะเดียวกันก็ทรงศึกษาหาความรู้ด้วยการเสด็จประพาสประเทศเพื่อนบ้านคือ สิงคโปร์ ชวา อินเดียนและพม่าก่อนที่จะทรงบริหารกิจการบ้านเมืองด้วยพระองค์เอง เมื่อทรงบรรลุนิติภาวะแล้ว ทรงผนวชเป็นพระภิกษุเพื่อทรงศึกษาพระธรรมวินัย นับเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกในพระราชวงศ์จักรีที่ทรงผนวชเมื่อขึ้นเสวยราชย์แล้ว

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระวิริยพละคือกำลังความเพียรในการบริหารราชการแผ่นดิน ดังจะเห็นได้ว่า การเลิกทาสกว่าจะสำเร็จได้ต้องอาศัยความพยายามต่อเนื่องแบบค่อยเป็นค่อยไปเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความขัดแย้งของคนในชาติ พระองค์ทรงเริ่มการเลิกทาสด้วยการตราพระราชบัญญัติพิทักษ์อายุของลูกทาส เมื่อพ.ศ. ๒๔๑๗ และทรงใช้เวลาต่อมาอีก ๓๐ ปี จึงทรงเลิกทาสเป็นผลสำเร็จด้วยการตราพระราชบัญญัติทาส เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘ ห้ามมิให้คนที่เกิดในรัชกาลของพระองค์เป็นทาสอีกต่อไป ทาสจึงหมดสิ้นจากแผ่นดินไทยนับแต่นั้นมา

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระอนวัชพละคือกำลังแห่งความสุจริตในการบริหารกิจการแผ่นดิน ทรงมุ่งมั่นในการปฏิบัติพระราชกรณียกิจให้ครบถ้วนสมบูรณ์โดยไม่มีข้อบกพร่องใดๆ โดยเฉพาะ ทรงถือเอาการธำรงรักษาเอกราชอธิปไตยของประเทศชาติเป็นพระราชภาระที่สำคัญยิ่งชีวิต ดังความตอนหนึ่งในพระราชหัตถเลขาที่ทรงมีไปถึงที่ประชุมเสนาบดี ในช่วงที่เกิดวิกฤตการณ์สยาม ร.ศ. ๑๑๒ ซึ่งตรงกับ พ.ศ. ๒๔๓๖ ว่า “ฉันรู้ตัวชัดอยู่ว่า ถ้าความเป็นเอกราชของกรุงสยามได้สุดสิ้นไปเมื่อใด ชีวิตฉันก็คงจะสุดสิ้นไปเมื่อนั้น”

ยิ่งไปกว่านั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเพียบพร้อมด้วยพระสังคหผล คือ กำลังบริวารที่เกิดจากการสงเคราะห์ด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการ กล่าวคือ การบำเพ็ญอุทธานด้วยการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหารและส่งเสริมการเกษตร เป็นต้น การบำเพ็ญอุทธานด้วยการประกาศเลิกทาส การบำเพ็ญอุทธานด้วยการจัดการศึกษาสำหรับราษฎรทั่วประเทศ การบำเพ็ญอุทธานด้วยการสถาปนามหาจุฬาลงกรณ-**ราชวิทยาลัย**และมหามกุฏราชวิทยาลัยการพระราชทานปิยวาจาเป็นพระบรมราชาบาทและบทพระราชนิพนธ์จำนวนมาก การบำเพ็ญอุทธานคือการบำเพ็ญประโยชน์ต่อประเทศชาติด้วยการปฏิรูปการปกครองแผ่นดินด้วยการตั้งกระทรวง รวมทั้งการปรับปรุงการสื่อสารและคมนาคม เป็นต้น การมีสมานัตตตาคือการวางพระองค์เหมาะสมกับฐานะด้วยการคบหาเป็นพระสหายกับพระมหากษัตริย์ของนานาอารยประเทศ ดังจะเห็นได้จากความสำเร็จในการเสด็จประพาสยุโรปที่ทรงได้รับการยกย่องสรรเสริญจากนานาอารยประเทศ ซึ่งเป็นเหตุให้ประเทศไทยได้รับการยอมรับนับถือจากประชาคมโลกในยุคนั้น

เพราะทรงมีพลธรรมหรือกำลัง ๔ ประการคือกำลังปัญญา กำลังความเพียร กำลังสุจริตและกำลังบริวารเป็นเครื่องส่งเสริมการดำเนินวิเทโศบายและรัฐประศาสน์นโยบายได้อย่างยอดเยี่ยมดังรับพระราชทานถวายเป็นวิสาขามาศ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงเป็นพระปิตุมาหาราชของพสกนิกรชาวไทย ทรงได้รับการยกย่องจากองค์การยูเนสโกให้เป็นบุคคลสำคัญของโลก และทรงได้รับการจัดอันดับจากนิตยสารไทม์ให้เป็นผู้นำชาวเอเชียผู้ทรงอิทธิพลมากที่สุดพระองค์หนึ่งในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ เพราะทรงสามารถธำรงรักษาเอกราชอธิปไตยของประเทศไทยไว้ได้แม้ในยามที่ประเทศในเอเชียส่วนใหญ่ต่างสูญเสียเอกราชอธิปไตยไปตามๆกัน

สมเด็จพระบวรมหิตลราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระอนุสรณ์ถึงพระราช-คุณูปการอันยิ่งใหญ่ที่สมเด็จพระบรมอัยกาธิราชเจ้า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีต่อพสกนิกรชาวไทยและประเทศชาติเป็นอนุเคราะห์

จึงทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุประทาน พระราชทานอุทิศถวายแด่สมเด็จพระบรม-
อัยกาธิราชเจ้าพระองค์นั้น

อิมีนา กตปุญญนะ ขออำนาจพระราชกุศลที่ได้ทรงบำเพ็ญอุทิศถวายทั้งปวง
จงสัมฤทธิ์ผลเป็นพระราชอิฏฐวิบากสมบัติแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระปิยมหาราช สมดังพระราชอุทิศทุกประการ

ขอคุณพระศรีรัตนตรัย และอานุภาพแห่งพระราชกุศลที่ทรงบำเพ็ญนี้ พร้อมทั้ง
พระบารมีธรรมแห่งสมเด็จพระบรมอัยกาธิราชเจ้า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช ได้โปรดอภิบาลรักษา สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า
ทั้งสองพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ และสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ สยาม-
มกุฎราชกุมาร พระราชธิดา พระบรมวงศานุวงศ์ ให้ทรงพระเกษมสำราญ เจริญพระชนม์
ยิ่งยืนนาน พระราชเดชานุภาพแผ่ไพศาล ทรงอภิบาลรักษาประเทศชาติ พระพุทธศาสนา
พระบรมราชจักรีวงศ์ ตลอดถึงพสกนิกรทุกหมู่เหล่า ให้สุขเกษมสำราญ เจริญยิ่งใหญ่ไพศาล
ตลอดจิรัฏฐิติกาล

รับพระราชทานถวายวิสาขนา พระธรรมเทศนาในพลธัมมกถา ฉลองพระเดชพระคุณ
ระดับพระปัญญาบารมี ยุติลงคงไว้แต่เพียงเท่านี้

เอวี่ ก็มีด้วยประการฉะนี้.

ขอถวายพระพร

ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถกลางน้ำ

บุญญสติกขาภา *

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต),ศ.ดร.

=====

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

บุญญเมว โส สิกฺเขยฺย

อายุตคฺคํ สุขุทฺทริยํ

ทานญจ สมฺจริยญจ

เมตตจิตฺตญจ ภาวเย

เอเต ธมฺเม ภาวยิตฺวา

ตโย สุขสมฺพุทฺเ

อพฺยาปชฺฌํ สุขํ โลกํ

ปณฺทิตฺ อูปชชตีติ ฯ

(ขุ.อิติ.(บาลี) ๒๕/๒๒/๒๔๖)

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนาในบุญญสติกขาภา ว่าด้วยการฝึกบำเพ็ญบุญ ฌลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี เป็นปสาทนียกภา อนุรูปแต่พระราชกุศลบุญราศีที่กษิณานุประทาน ที่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดให้มีการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล สตมวารถวายพระศพ เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ณ วัดบวรนิเวศวิหาร และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯสยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯแทนพระองค์ พร้อมด้วยพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ พระวรชายาฯ

* พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์ กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าคณะภาค ๒ เจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ-ราชวิทยาลัย รับพระราชทานถวาย ในการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลสตมวารถวายเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ณ ตำหนักเพ็ชร วัดบวรนิเวศวิหาร วันพฤหัสบดีที่ ๓๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๗

การบำเพ็ญพระราชกุศลสวดมนต์ในครั้งนี้เกิดจากการที่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐทรงพระอนุสรณ์ถึงพระคุณูปการอันยิ่งใหญ่ที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชพระองค์นั้นได้ทรงบำเพ็ญไว้แก่ประเทศชาติ พระพุทธศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นอเนกประการ โดยเฉพาะในการที่เคยได้ปฏิบัติหน้าที่พระอภิบาลขณะที่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐทรงพระผนวช ดังนั้น การบำเพ็ญพระราชกุศลสวดมนต์นี้ จึงนับว่าสอดคล้องต้องตามพระบรมพุทโธวาทในติโรกฐตสูตรที่ว่า “อทาลิ เม อทาลิ เม ภาติมิตตา สขา จ เม”¹ เป็นต้นแปลความว่า “บุคคลเมื่อรำลึกถึงอุปการะที่ท่านได้ทำไว้ในกาลก่อนว่า เขาได้ให้สิ่งนี้แก่เรา เขาได้ทำกิจนี้ของเรา เขาเป็นญาติ เป็นมิตร เป็นเพื่อนของเรา ดังนี้ ก็ควรให้ทักษิณาทานเพื่อผู้ที่จากโลกนี้ไปแล้ว”

การที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกพระองค์นั้นได้ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่ประเทศชาติพระพุทธศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างยิ่งใหญ่ไพศาลชื่อว่าทรงมากด้วยบุญญาธิการเพราะทรงถือว่าการทำงานเป็นการบำเพ็ญบุญกุศลในพระศาสนา บุญบารมีที่ทรงสั่งสมอบรมต่อเนื่องยาวนานกลายเป็นบุญนิธิคือขุมทรัพย์แห่งบุญ และบุญนิธินี้ได้หนุนนำส่งให้เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชพระองค์นั้นทรงมีพระชันษายืนยาวถึง ๑๐๐ ปี ชื่อว่าทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราชผู้มีพระชันษายืนยาวที่สุดในประวัติศาสตร์ของคณะสงฆ์ไทย อีกทั้งทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชยาวนานกว่าสมเด็จพระสังฆราชทุกพระองค์ในอดีตที่ผ่านมา เพราะทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชยาวนานถึง ๒๔ ปี นอกจากนี้ยังทรงดำรงตำแหน่งที่สำคัญยาวนานกว่าพระสงฆ์รูปอื่น คือ ทรงดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ๒๔ ปี และทรงดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหารยาวนานถึง ๕๒ ปี

นับได้ว่า เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกทรงเพียบพร้อมด้วยมนุษยสมบัติอันเกี่ยวเนื่องด้วยยศศักดิ์ กล่าวคือ ทรงยิ่งด้วย

¹ ขุ.เปต.(บาลี) ๒๖/๒๒/๑๕๔.

ยศสามประการ ได้แก่ อีสริยยศ บริวารยศและเกียรติยศ และทรงยิ่งใหญ่ด้วยศักดิ์สูงสุดคือ เป็นสมเด็จพระสังฆราชของไทยผู้ทรงเป็นที่เคารพสักการะแห่งพระสังฆราชประมุขสงฆ์ และพุทธศาสนิกชนทั่วโลก บุญบารมีที่ทรงสั่งสมอบรมมาด้วยอดีตหิตสมบัติและปรกติปฏิบัติเป็นอเนกประการมิได้เพียงแต่เกื้อหนุนให้ทรงได้รับมนุษยสมบัติที่น่าปรารถนา เท่านั้น หากแต่ยังหนุนนำส่งให้ทรงได้สรวรรคสมบัติและนิพพานสมบัติในคติวิสัยเบื้องหน้าต่อไป ตามนัยแห่งพระบาลีในนิธิกถัมภ์แห่งขุททกปาฐะที่ว่า **“มานุสสุทิกา จ สมปตติ เทวโลก จ ยารติ”**² เป็นต้นแปลความว่า “สมบัติของมนุษย์ก็ดี ความร่ำรวยในเทวโลกก็ดี สมบัติคือพระนิพพานก็ดี ทั้งหมดนี้ย่อมได้ด้วยบุญนิธินั้น”

เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชพระองค์นี้นอกจากจะทรงบำเพ็ญบุญกุศลด้วยพระองค์เองแล้ว ยังทรงแนะนำชักชวนให้คนอื่นทำบุญกุศลอีกด้วย ผลงานพระนิพนธ์และบทพระธรรมเทศนา กว่า ๒๐๐ เรื่องทั้งในภาคภาษาไทยและภาษาต่างประเทศเป็นประจักษ์พยานในเรื่องนี้เป็นอย่างดี ดังความตอนหนึ่งในบทพระนิพนธ์ที่ขอรับพระราชทานอัญเชิญมา ณ ที่นี้ว่า “คนที่มีบุญนั้น บุญย่อมคอยจ้องที่จะเข้าช่วยอยู่แล้ว เพียงแต่เปิดโอกาสให้เข้าช่วยคือเปิดใจรับนั่นเอง การเปิดใจรับก็คือเปิดอารมณ์ที่หุ้มห่อออกเสีย แม้ชั่วขณะหนึ่ง ด้วยสติที่กำหนดทำใจตามวิธีของพระพุทธเจ้า” วิธีทำบุญของพระพุทธเจ้าที่ทรงหมายถึงเรียกว่าบุญกิริยาวัตถุ กล่าวโดยสรุปมี ๓ วิธี คือ ทาน ศีล ภาวนา สมดังพระบาลีนิคเขปบทที่รับพระราชทานยกขึ้นไว้ ณ เบื้องต้นว่า **“ปุณฺณเมว โส สิกฺขเยย อายตคฺคํ สุขุทฺทริย”**³ เป็นต้น แปลความว่า “บุคคลควรศึกษาบุญนี้แหละ ซึ่งมีผลยิ่งใหญ่ มีความสุขเป็นกำไร นั่นคือ ควรบำเพ็ญทาน บำเพ็ญสมจรรย์และควรเจริญเมตตาจิต ครั้นบำเพ็ญธรรม ๓ ประการนี้อันเป็นที่มาของความสุกแล้ว บัณฑิตย่อมเข้าถึงโลกที่เป็นสุข ไร้การเบียดเบียน”

² ขุ.ขุ.(บาลี) ๒๕/๑๓/๑๓.

³ ขุ.อิติ.(บาลี) ๒๕/๒๒/๒๔๖.

ในพระบาลีแห่งปุณฺณสูตรนี้ พระพุทธองค์ทรงแนะนำให้พุทธบริษัทสนใจศึกษา การทำบุญ นั่นคือให้รู้ว่าบุญกิริยาวัตถุหรือวิธีการทำบุญมี ๓ ประการ คือ ๑) ให้ทาน ๒) บำเพ็ญสมเจริยา คือ รักรักษาศีลด้วยการทำความสงบทางกายและทางวาจา และ ๓) เจริญจิตภาวนาเพื่อความสงบใจด้วยการแผ่เมตตา พระพุทธองค์ทรงแนะนำต่อไปว่า บุคคล ผู้ศึกษาการทำบุญควรฝึกทำบุญให้ครบทั้ง ๓ วิธี กล่าวคือ เมื่อบุคคลให้ทานแล้วควรพัฒนา ตนไปสู่การทำบุญขั้นต่อไปด้วยการฝึกรักษาศีลและฝึกแผ่เมตตา ไม่ใช่หยุดอยู่แค่การ ให้ทานเพียงอย่างเดียว การทำบุญที่ถูกต้องควรเป็นไปแบบบูรณาการคือทำบุญแบบ ผสมผสานทั้ง ๓ วิธี การทำบุญแบบบูรณาการเช่นนี้ย่อมมีผลกว้างขวางยิ่งใหญ่มาก เพราะ ไม่เพียงแต่นำความสุขมาให้แก่ผู้ทำบุญ แต่ยังสร้างสันติสุขให้กับสังคมโดยรวมอีกด้วย สมดังพระบาลีที่ว่า **“สุขสเสตฺ ภิขเว อริวงฺ ธิฏฺฐสฺส กนฺตสฺส ปิยสฺส มนาปสฺส ยทฺธิ ปุณฺณานิ”**⁴ แปลความว่า **“ภิกษุทั้งหลาย คำว่าบุญนั้นเป็นชื่อของความสุข ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่ารัก น่าพอใจ”**

ขอรับพระราชทานถวายวิสัชนาต่อไปว่า คำว่า บุญ หมายถึงเครื่องชำระจิตสันดาน ให้สะอาด วิธีทำบุญข้อแรกคือการให้ทานมีวัตถุประสงค์เพื่อชำระจิตสันดานให้ปราศจาก ความโลภ ความตระหนี่และความเห็นแก่ตัว นอกจากนี้ การให้ทานยังมีวัตถุประสงค์อื่นอีก เช่น การให้ทานเพื่อการสงเคราะห์ผู้อื่นตามหลักสังคหวัตถุ การให้ทานเพื่อบูชาคุณงาม ความดีของผู้รับตั้งกรณีของการให้เพื่อตอบแทนพระคุณของบิดามารดา การให้ทานไม่ว่า ประเภทใดย่อมเป็นเสมือนหัวใจที่สร้างความรักความสามัคคีให้เกิดขึ้นในสังคมเพราะการ ให้ทานช่วยลดความกดดันอันเนื่องจากการแก่งแย่งแข่งขันและสร้างปฏิสัมพันธ์อันดี ระหว่างสมาชิกในสังคม สมดังพระบาลีที่ว่า **“ททมานอ ปิโย โหติ”**⁵ ผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก **ทท มิตตานิ คนฺถติ**⁶ ผู้ให้ย่อมผูกใจมิตรไว้ได้” และที่ว่า **“มนาปทายี ลภเต มนาปี”**⁷

⁴ ชุ.อิติ.(บาลี) ๒๕/๒๒/๒๔๕-๒๔๖.

⁵ อง.ปณจก.(บาลี) ๒๒/๓๕/๓๕.

⁶ ส.ส.(บาลี) ๑๕/๒๔๖/๒๕๙.

⁷ อง.ปณจก.(บาลี) ๒๒/๔๔.

ผู้ให้สิ่งที่น่าพอใจ ย่อมได้รับสิ่งที่น่าพอใจตอบ” ดังนั้น การให้ทานและการแบ่งปันจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างความรักความสามัคคีในสังคม

การให้ทานช่วยลดความเห็นแก่ตัว เพราะผู้ให้มักนึกถึงประโยชน์ของผู้รับเป็นสำคัญ จิตใจของบุคคลผู้ไม่เห็นแก่ตัวย่อมพร้อมที่จะรักษาศีลต่อไป กล่าวคือผู้ไม่เห็นแก่ตัว ย่อมรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเราจึงไม่คิดเบียดเบียนผู้อื่น ดังพุทธพจน์ในธรรมบทที่ว่า “สพเพ ตสนติ ทนฺทสฺส สพเพ ภาณนฺติ มจฺจุโน”⁸ เป็นต้นแปลความว่า “สัตว์ทั้งหมดกลัวโทษทัณฑ์ สัตว์ทั้งหมดกลัวความตาย บุคคลเปรียบตนเองกับผู้อื่นอย่างนี้แล้ว จึงไม่ควรฆ่าเอง ไม่ควร สั่งให้คนอื่นฆ่า” เมื่อรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเราดังนี้แล้ว บุคคลย่อมพร้อมที่จะรักษาเบญจศีล ด้วยวิริติเจตนาคือมีจิตคิดงดเว้นจากการเช่นฆ่าทำร้ายผู้อื่น การลักขโมยสิ่งของของผู้อื่น การประพฤตินิคมและการกล่าวมุสาหาต่อผู้อื่น เบญจศีลสี่ข้อแรกนี้เป็นการงดเว้นจากการเบียดเบียนผู้อื่นโดยตรง ส่วนเบญจศีลข้อห้าที่ห้ามงดเว้นการดื่มสุราและการเสพสิ่งเสพติดให้โทษเป็นการงดเว้นการเบียดเบียนตนเองเพื่อป้องกันการเบียดเบียนผู้อื่น ทั้งนี้ เพราะการดื่มสุราและเสพสิ่งเสพติดให้โทษเป็นเหตุให้หลงลืมสติจนนำไปสู่การเบียดเบียนผู้อื่นด้วยการละเมิดศีลสี่ข้อข้างต้น ดังกรณีของคนเมาสุราขณะขับรถย่อมเสี่ยงต่อการก่ออุบัติเหตุที่ทำให้คนอื่นบาดเจ็บหรือเสียชีวิต ดังนั้น สังคมใดมีสมาชิกที่พร้อมใจกันรักษาศีลห้าเป็นปกติ สังคมนั้นย่อมไม่มีการเบียดเบียนกันทั้งทางกายและทางวาจา จึงชื่อว่า เป็นสังคมแห่งสันติสุข

บุญกิริยาวัตถุข้อที่ ๓ คือจิตภาวนา ในที่นี้ท่านหมายถึงการเจริญเมตตาจิตคือแผ่เมตตาความรักความปรารถนาดีให้ผู้อื่น เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกได้ทรงอธิบายถึงคุณของเมตตาไว้ในบทพระนิพนธ์ตอนหนึ่งว่า “คุณของเมตตา คือความเย็น เมตตา มีที่ใด ความเย็นมีที่นั่น ผู้มีเมตตาเป็นผู้มีความเย็นสำหรับเพื่อแม่ และผู้ยอมรับเมตตาก็จักได้รับความเย็นไว้ด้วย ผู้มีเมตตาหรือผู้ให้

⁸ ขุ.ธ.(บาลี) ๒๕/๑๒๙/๔๐.

เมตตาเป็นผู้เย็นเพราะไม่มุ่งร้ายผู้ใด มุ่งแต่ดี มีแต่ปรารถนาให้เป็นสุข เมื่อความไม่มุ่งร้ายมีอยู่ ความไม่ร้อนก็ย่อมมีอยู่เป็นธรรมดา”

วิธีทำบุญข้อที่ ๓ คือเมตตาภาวนานี้ช่วยฝึกหัดขัดเกลาจิตใจของคนเราให้เอื้อต่อการทำบุญสองวิธีแรกคือการทำทานและการรักษาศีล ทั้งนี้เพราะเมื่อคนเรามีความความรักความเมตตาต่อกันแล้วย่อมปรารถนาที่จะเอื้อเพื่อแบ่งปันด้วยการให้ทานและยอมงดเว้นการเบียดเบียนกันด้วยการรักษาศีล ด้วยเหตุนี้ สังคมของบุคคลผู้ให้ทานรักษาศีลและเจริญเมตตาภาวนาอยู่เสมอจึงเป็นสังคมแห่งสันติสุขไร้การเบียดเบียน ซึ่งเปรียบได้กับสวรรค์บนดิน ส่วนสังคมของบุคคลผู้แก่งแย่งแข่งขันและเบียดเบียนทำร้ายกันเปรียบได้กับนรกบนดิน ดังเรื่องเล่าต่อไปนี้ที่ขอรับพระราชทานนำมาสาธกดังนี้

พระเถระรูปหนึ่งเป็นผู้มีฤทธิ์มากสามารถมองเห็นนรกสวรรค์ได้ด้วยตาทิพย์ วันหนึ่งพระเถระรูปนั้นมองเห็นสัตว์นรกกลุ่มหนึ่งกำลังนั่งล้อมวงรอบภาชนะใส่อาหารที่เพิ่งปรุงเสร็จน่ารับประทาน สัตว์นรกแต่ละตนมีทัพพีด้ามยาวมากเชื่อมติดอยู่กับฝ่ามือของตน เมื่อสัตว์นรกเหล่านั้นใช้ทัพพีด้ามยาวตักอาหารก็ไม่สามารถใส่ปากตนเองได้เพราะด้ามทัพพียาวเกินไป สัตว์นรกเหล่านั้นจึงทนทุกข์ทรมานด้วยความอดอยากหิวโหยตลอดเวลา ซึ่งตรงกันข้ามกับเทวดาบนภาคพื้นดินหรือที่เรียกกันว่าภุมมเทวดาอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งนั่งล้อมวงรอบภาชนะใส่อาหารน่ารับประทานโดยมีทัพพีด้ามยาวมากเชื่อมติดอยู่กับฝ่ามือของเทวดาแต่ละองค์เหมือนกัน แต่เทวดาเหล่านี้กลับบริโภคอาหารอย่างมีความสุขโดยไม่มีอาการอดอยากหิวโหยแต่อย่างใด พระเถระอดสงสัยไม่ได้ว่าอะไรคือข้อแตกต่างระหว่างสัตว์นรกและภุมมเทวดาเหล่านี้ สัตว์นรกและเทวดาทั้งสองกลุ่มนั่งล้อมรอบภาชนะอาหารโดยมีทัพพีด้ามยาวเชื่อมติดมือเหมือนกัน แต่ทำไมกลุ่มหนึ่งจึงอดอยากหิวโหยขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งอิ่มหน้าสำราญ เมื่อเพ่งพินิจพิจารณาดูแล้วพระเถระได้ข้อสรุปว่า เหล่าเทวดาบริโภคอาหารอย่างมีความสุขเพราะต่างองค์ต่างมีเมตตาจิตปรารถนาดีต่อกันจึงคิดแบ่งปันความสุขให้กันและกัน กล่าวคือ เมื่อเห็นว่าทัพพีของตนด้ามยาวเกินไปจนตักอาหารใส่ปากตนเองไม่ได้ เทวดาแต่ละองค์ต่างตักอาหารป้อนให้กันและกัน ซึ่งช่างตรงกันข้ามกับบรรดา

สัตว์นรกที่ต่างมีจิตริษยาอาฆาตซึ่งกันและกัน เมื่อตนเองบริโภคอาหารไม่ได้ก็ไม่คิดป้อนให้ใคร ทั้งยังคอยกัดกันไม่ให้มีการป้อนกันและกันอีกด้วย พวกเขาจึงต้องทนทุกข์ทรมานด้วยความอดอยากหิวโหยตลอดเวลา

คติธรรมจากเรื่องเล่านี้มีอยู่ว่า มนุษย์สามารถสร้างสวรรค์บนโลกใบนี้ขึ้นมาได้ด้วยการแผ่เมตตาความรักให้กันและกัน เมื่อบุคคลต่างมีความรักความเมตตาต่อกันย่อมคิดเอื้อเพื่อแบ่งปันและหลีกเลี่ยงการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ โลกนี้ก็จะกลายเป็นโลกแห่งสันติสุขเพราะคนมีบุญทั้งหลายช่วยกันสร้างขึ้นมาด้วยการทำบุญแบบบูรณาการที่ผสมผสานการให้ทาน รักษาศีลและเจริญเมตตาภาวนาเข้าด้วยกัน สมดังพระบาลีที่รับพระราชทานอัญเชิญขึ้นไว้ ณ เบื้องต้นว่า “เอเต ธมฺเม ภาวยิตฺวา” เป็นต้น แปลความว่า “ครั้นบำเพ็ญธรรม ๓ ประการนี้อันเป็นที่มาของความสุขแล้ว บัณฑิตย่อมเข้าถึงโลกที่เป็นสุข ไร้การเบียดเบียน” นั่นคือโลกซึ่งชุ่มเย็นด้วยเมตตาธรรม ที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงพรรณนาไว้ว่า “โลกเย็นเพราะเมตตา ยิ่ง โลกร้อนเพราะเมตตาหย่อน นี่เป็นความจริงที่ควรยอมรับและควรแก้ไข อันการแก้ปัญหานี้ก็ต้องไม่ไปแก้ผู้อื่น ต้องแก้ที่ตัวเอง แก้ตัวเองให้ยิ่งด้วยเมตตา หรือให้เมตตา ยิ่งขึ้นนั่นเอง”

พระนิพนธ์ตอนนี้แสดงให้เห็นว่า เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชพระองค์นั้นทรงเจริญเมตตาธรรมด้วยพระองค์เองและทรงแนะนำชักชวนให้ผู้อื่นแผ่เมตตาจิตด้วยเช่นกัน เข้าลักษณะที่ว่า ทรงสอนให้รู้ ทรงทำให้ดู ทรงอยู่ให้เห็น ทรงชุ่มเย็นให้สัมผัสด้วยน้ำพระทัยที่เปี่ยมด้วยพระเมตตาซึ่งเป็นคุณธรรมสำคัญที่น้อมนำไปให้เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชพระองค์นั้นทรงบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุทั้งสามประการตลอดพระชนม์ชีพซึ่งเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ พระพุทธศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างไพศาล บุญนิธินี้ย่อมจะหนุนนำส่งให้ทรงมีสววรรคสมบัติและนิพพานสมบัติเป็นที่ไปในคติวิสัยเบื้องหน้า ดังรับพระราชทานถวายวิสัชนามา

การที่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ กอปรด้วย พระราชศรัทธาและพระกตัญญูทศเวทิตาธรรม ทรงพระมหากรุณาโปรดพระราชทาน พระบรมราชานุญาตให้ในการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลสวดวารวายเป็นประจำ พระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก นับเป็นการ เพิ่มพูนบุญคุณและบารมีธรรมของเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชพระองค์นั้นให้ยิ่งใหญ่มาก ไพบูลย์สืบไป ขออำนาจพระราชกุศลที่ทรงบำเพ็ญให้เป็นไปด้วยดีในหมู่สงฆ์ทั้งปวงนี้ จงสัมฤทธิ์ประสิทธิ์คุณผลเพิ่มพูนบุญคุณและพระบารมีธรรมยิ่งขึ้นไปในสัมปรายภพแต่ เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชพระองค์นั้นสมพระราชเจตนาปรารถนาทุกประการ

ในโอกาสแห่งพระธรรมเทศานี้ พระสงฆ์จตุรวรรคจักรับพระราชทานสวดคาถา ธรรมบรยาย เพื่อเพิ่มพูนพระราชกุศลธัมมัสสวนมัยให้ไพบุลย์ยิ่งขึ้นสืบไป

รับพระราชทานถวายวิสาขนาพระธรรมเทศนาในปัญญาสิกขาภา ฉลองพระเดช พระคุณระดับพระปัญญาบารมี ยุติลงคงไว้แต่เพียงเท่านี้

เอว่ ก็มีด้วยประการฉะนี้.

ขอถวายพระพร